Projecte Pràcticum: una primera aproximació a l'ensenyament de llengües a les aules d'Infantil i Primària del País Valencià

Unitat per a l'educació multilingüe de la Universitat de València (UEM-UV)
Carmen Rodríguez Gonzalo
Adela Costa Català
Miquel Nicolàs Amorós

RESUM

La Unitat per a l'Educació Multilingüe de la Universitat de València (UEM-UV) naix l'any 2012 com a espai de formació permanent, d'intercanvi d'experiències educatives i d'investigació sobre l'educació plurilingüe al servei de la comunitat educativa valenciana. Durant el curs 2013-2014, la UEM va engegar una primera recerca sobre les pràctiques docents multilingües a les escoles valencianes. S'hi va fer servir com a corpus d'estudi una tria dels centres escolars que col·laboraven en les pràctiques formatives de la Facultat de Magisteri. L'anomenat *Projecte Pràcticum* es plantejava un triple objectiu:

a) Esbrinar el tractament que es dóna al plurilingüisme en les escoles (Infantil i Primària); és a dir, com es treballa l'ensenyament-aprenentatge de les diferents llengües que hi conviuen (valencià, castellà, llengua estrangera).

b) Conèixer les necessitats formatives en aquest aspecte.

c) Incentivar la col·laboració entre les escoles a partir de la difusió de les bones pràctiques en aprenentatges lingüístics que s'hi duen a terme.

El projecte es va emmarcar en l'assignatura Pràcticum del grau de Magisteri, per tal d'aprofitar la relació que estableixen els tutors acadèmics amb els mestres tutors de les diferents escoles. En aquesta primera exploració es va plantejar als mestres un breu qüestionari on es plasmaven els objectius abans esmentats, que es va passar als centres tutoritzats per professors del Departament de Didàctica de la llengua i la literatura.

Tot i que l'obtenció de dades va ser molt irregular, i amb tota la provisionalitat que això implica, l'anàlisi dels qüestionaris ens va proporcionar un primer panorama sobre la percepció que els mestres tenen de la presència de tres llengües d'instrucció a les escoles i de les implicacions que això comporta pel que fa a l'ensenyament de les diferents llengües i a les relacions entre elles.

Context i objectius del projecte

L'any 2011, la Universitat de València, per mitjà de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, i Escola Valenciana, Federació d'entitats per la llengua, acordaren per conveni l'establiment de la Unitat per a l'Educació Multilingüe (UEM), de la qual són membres, des de l'inici, departaments de la Facultat de Filologia (Dpt. de Filologia Catalana i Dpt. de Filologia Anglesa) i el departament de Didàctica de la llengua i la literatura de la Facultat de Magisteri. L'objectiu d'aquest organisme, que compta amb equivalents a la Universitat d'Alacant i a la Universitat Jaume I, de Castelló de la Plana, és fomentar l'estudi i el desenvolupament de la diversitat lingüística en el sistema educatiu valencià, tot partint del valor referencial del català com a llengua pròpia del país.

En aquest sentit, la UEM-UV ha promogut la celebració de diverses jornades d'estudi i debat sobre multilingüisme en els diferents nivells educatius en les quals ha promogut la difusió de pràctiques multilingües a l'escola; ha elaborat un argumentari a favor de l'educació multilingüe integrada i, en diverses ocasions en què es qüestionava el fonament d'aquesta, s'hi ha pronunciat amb informes i declaracions institucionals. La UEM ha esdevingut, a més, un espai que convida a la formació permanent del professorat i en promou l'intercanvi d'experiències plurilingües reeixides, al servei de la comunitat educativa valenciana. Dins d'aquesta comesa, una de les iniciatives engegades per la UEM ha estat el projecte Pràcticum, que responia a la preocupació per conèixer la realitat de l'ensenyament-aprenentatge de llengües a les aules del País Valencià. Aquesta aproximació inicial a la didàctica de les llengües del nostre sistema escolar consistia a analitzar-ne l'ús docent dins el currículum educatiu, en una mostra d'escoles d'Educació Infantil i Primària, a partir d'un microqüestionari de quatre ítems. Es tracta d'un estudi exploratori amb moltes mancances, en som conscients, que tanmateix ha servit de plataforma per despertar l'interès sobre el tema en instàncies com el Consell Escolar de la Comunitat Valenciana. Això ens ha permès plantejar la continuïtat del projecte Pràcticum en una prospecció de major envergadura, de la qual parlarem a la fi de l'exposició..

Els objectius del projecte Pràcticum eren tres:

a) Esbrinar el tractament que es dóna al plurilingüisme (metodologia, orientacions, recursos...), és a dir, com es treballa el procés d'ensenyament-aprenentatge de les diferents llengües que hi conviuen en el nostre cas, valencià[1], castellà i una llengua estrangera, fonamentalment l'anglès);

[1] En el País Valencià, la denominació oficial de les matèries de llengües primeres és: *Valencià: llengua i literatura* i *Castellà: llengua i literatura.*

b) Conèixer quins recursos, orientacions, formació, etc. caldria facilitar als mestres per tal que els aprenentatges lingüístics en què treballen foren realment eficaços per a l'adquisició d'una competència plurilingüe i,

c) Incentivar la col·laboració entre les escoles amb la difusió de bones pràctiques, per tal de posar-les a l'abast de tota la comunitat educativa.

Des de la Unitat per a l'Educació Multilingüe de la Universitat de València es va elaborar un petit qüestionari adreçat als mestres generalistes, que assumeixen l'ensenyament del valencià i del castellà, i als mestres especialistes en anglès.

Per poder arribar a les escoles i establir un contacte el més personal possible, el projecte es va emmarcar en l'assignatura Pràcticum dels estudis de Grau de Mestre d'Infantil i de Primària. Es tractava d'aprofitar la relació que, en el desenvolupament d'aquesta assignatura, estableixen els professors tutors de la Facultat de Magisteri amb els mestres tutors de les diferents escoles. Per engegar el projecte es volia abastar un nombre limitat de centres i ens vam adreçar només a aquelles escoles tutoritzades pels professors del Departament de Didàctica de la llengua i la literatura que s'hi van interessar.

Tot seguit reproduïm el qüestionari, que constava només de quatre preguntes, relacionades amb els objectius plantejats:

QÜESTIONARI

1. Creus que al teu centre hi ha una metodologia diferent en l'ensenyament de cadascuna de les llengües: valencià, castellà i anglès?
2. Es realitzen reunions entre el professorat de valencià, anglès i castellà per coordinar les respectives planificacions?
3. Consideres que al teu centre hi ha experiències o propostes didàctiques relacionades amb l'aprenentatge d'aquestes llengües que seria interessant de compartir, de donar a conèixer als altres docents? En cas afirmatiu, podries fer-ne un breu resum? (en quina llengua: valencià, castellà, anglès; en quins cursos...

   Es podrien arreplegar d'alguna manera: articles, xarrades, jornades, enregistrar-les en vídeo, correu electrònic…?
4. Consideres que hi ha un grup de mestres del teu centre que estaria interessat en realitzar un curs sobre el Tractament Integrat de Llengües o sobre algun altre contingut relacionat amb les llengües en el context d'un programa Plurilingüe? En cas afirmatiu, quin contingut?

L'enquesta es va passar en el curs 2014-2015, durant els períodes de Pràctiques II i Pràctiques III, i es van recollir un total de 67 qüestionaris, 15 corresponents a l'etapa d'Infantil i 52 de l'etapa de Primària.

Classificació dels qüestionaris

Reunides les enquestes, i abans de fer-ne l'explotació numèrica i la valoració subsegüent, calia classificar-les. Atès que per imperatius legals s'havia de garantir l'anonimat dels centres i els mestres participants, l'únic criteri vàlid era la diversificació territorial per comarques i localitats. Val a dir que l'abast de l'enquesta es limitava a la demarcació provincial de València, a la qual es circumscriu el Pràcticum de Magisteri de la nostra universitat. Així es van discriminar quatre àrees: la ciutat de València, la comarca de l'Horta, les comarques centrals (Camp de Túria, la Ribera, la Costera, la Vall d'Albaida i la Safor) i dos municipis castellanoparlants, Tous, a la Ribera Alta, i Utiel, a l'altiplà de Requena. La distribució de comarques, nombre de centres i qüestionaris, etapes i cursos es recull en la taula següent :

Ubicació geogràfica	Nombre d'escoles	Nombre de qüestionaris	Qüestionaris d' E. Infantil	Qüestionaris d'E. Primària
València ciutat	12	18 Q	6 Q 4Q-Inf3anys 1Q-Inf4anys 1Q-Inf5anys	12 Q 2Q-Prim1r 2Q-Prim2n 3Q-Prim4t 3Q-Prim5é 1Q-Prim6é 1Q-Primsense curs
Hortes (Alcàsser, Burjassot, Catarroja, Godella, Mislata, Montcada, Paiporta, Quart de Poblet)	12	14 Q	3 Q 3Q-Inf3anys	11 Q 1Q-Prim1r 2Q-Prim3r 2Q-Prim4t 3Q-Prim5é 1Q-Prim6é 2Q-Primsense curs
Comarques centrals (Alcàntera del Xúquer, Algemesí, Alginet, Alzira, Atzeneta d'Albaida, Benifaió, Gandia, Manuel, Oliva, Ontinyent, Riba-roja, Xàtiva)	17	32 Q	6 Q 2 Q-Inf3anys 1Q-Inf4anys 3Q-Infsense curs	26 Q 5Q-Prim1r 5Q-Prim2n 2Q-Prim3r 3Q-Prim4t 1Q-Prim5é 2Q-Prim6é 8Q-Primsense curs
Comarques castellanoparlants (Tous, Utiel)	3	3 Q	–	3 Q 1Q-Prim2n 1Q-Prim3r 1Q-Prim5é
Total	44 escoles	**67 qüestionaris**	15 Q Infantil 9Q-Inf3anys 2Q-Inf4anys 1Q-Inf5anys 3Q-Infsense curs	52 Q Primària 8Q-Prim1r 8Q-Prim2n 5Q-Prim3r 8Q-Prim4t 8Q-Prim5é 4Q-Prim6é 11Q-Primsense curs

Figura 1. Corpus de qüestionaris (síntesi)

A partir d'aquesta classificació, es va codificar cada qüestionari amb una clau alfanumérica: etapa (I o P)-curs-població-centre-enquestador (ex: si la clau és P5VA18MA, el qüestionari correspon a un mestre de 5é de Primària, de la ciutat de València –qüestionari 18–; les dues lletres finals corresponen a l'enquestador).

Des de l'inici vam ser conscients de la poca homogeneïtat de la mostra quant a la distribució territorial perquè les escoles eren les que cada tutor-enquestador de Magisteri tenia ja adjudicades. Això implicava que tampoc podíem triar ni les etapes (Infantil o Primària) ni els cursos, que depenien dels mestres que havien demanat estudiants en pràctiques. Pel que fa els mestres, la majoria són tutors-generalistes –d'Infantil o Primària–, però també hi ha especialistes d'anglès i, en algun cas, mestres de Pedagogia Terapèutica. Els qüestionaris es podien respondre en castellà o valencià. Per últim, cal tindre en compte també que en la recollida de dades es van donar tres situacions diferents:

a) els mestres ompliren directament el qüestionari, després de la visita i l'explicació del tutor-enquestador de Magisteri;

b) els mestres ompliren el qüestionari lliurat per alumnes de Magisteri en Pràctiques;

c) els tutors-enquestadors de Magisteri ompliren el qüestionari després d'entrevistar els mestres, per tal de facilitar la tasca.

Cada mestre o tutor-reportador contestava a voluntat en castellà o català. L'ús d'una llengua oficial o l'altra té un cert interès sociolingüístic. I malgrat la brevetat i concisió de les respostes, que imposa el format d'enquesta mateix, també fóra interessant d'analitzar les marques d'enunciació, els implícits discursius i d' altres aspectes pragmàtics. No obstant això, hem bandejat de l'anàlisi aquests aspectes per estimar que no resultaven gaire decisius per als objectius del projecte. Val a dir que les respostes s'han transcrit de manera fidedigna, tret dels casos en què hi havia *lapsus calami* o errors normatius, en una llengua o l'altra, en què se n'ha redreçat la formulació.

Més rellevant és insistir en la limitació estadística de les dades obtingudes, tant pel que fa a la grandària, distribució i representativitat de la mostra, que, ja s'ha explicat, ens venia donada, com pel que fa a la naturalesa reduïda del qüestionari, amb poques variables, cosa que permetia establir un nombre de correlacions limitat. Ara bé, tot i que les dades empíriques obtingudes no tenien la riquesa i homogeneïtat desitjables en estudis d'aquest tipus, ens han proporcionat moltes pistes per al segon projecte, ara en marxa.

Anàlisi de les respostes

Les respostes estan recollides en quatre graelles (veure figures 2-5), una per cada pregunta del qüestionari. Cada graella conté tres columnes: la primera inclou les diferents respostes, amb els

matisos que hem vist; les columnes segona i tercera corresponen a l'etapa educativa en què treballa cada mestre enquestat.

El buidat dels qüestionaris ens va mostrar els problemes d'interpretació de les preguntes plantejades. Les quatre preguntes són, en diferents sentits, ambigües i potser massa llargues. No faciliten respostes concretes, és a dir, donen lloc a divagacions i a respostes que no s'adiuen amb la pregunta.

Tot i això, vam agrupar les diferents respostes obtingudes com es mostra a continuació. Assenyalarem en cada cas, les dificultats observades en la pregunta i les peculiaritats de la diversitat de respostes.

Pregunta 1. Sobre la metodologia d'ensenyament de les tres llengües curriculars

Pregunta 1: Creus que al teu centre hi ha una metodologia diferent en l'ensenyament de cadascuna de les llengües: valencià, castellà i anglès?	INFANTIL	PRIMÀRIA
Sí que és diferent	4	13
Castellà i valencià igual; anglès diferent	5	12
Valencià i anglès igual		1
No és diferent	5	17
Depenent del mestre	1	3
No ho saben	-	4
En blanc		2
Total: 67	**15**	**52**

Figura 2

En llegir les respostes, ens vam adonar que la pregunta té dos problemes de formulació, els quals dificulten tant les respostes com les interpretacions que podem fer-ne. En primer lloc: *Creus que hi ha...?,* dificulta la interpretació de les respostes *sí* o *no*, perquè es pot considerar la resposta referida al primer verb (*creus...?, sí/no crec que hi ha una metodologia diferent*) o al predicat en sí mateix (*sí hi ha /no hi ha* la mateixa metodologia*).* A més, la paraula *metodologia* és un terme massa ampli, susceptible d'interpretacions diverses, segons els aspectes que s'hi incloguen.

Pel que fa a les respostes obtingudes, una majoria de qüestionaris (35 de 67, 52,23%, 9 d'Infantil i 26 de Primària) considera diferenciada la metodologia amb què s'ensenya cada llengua, amb algunes concrecions: en 17 qüestionaris (5 d'Infantil i 12 de Primària) s'indica que la metodologia d'ensenyament de castellà i valencià és la mateixa però la d'ensenyament de l'anglès és diferent. Per exemple, en (1) es parla de metodologia distinta per a llengües "distintes", tot i que no se especifica en quin sentit s'ha d'entendre el segon ús de l'adjectiu (en relació amb les característiques formals de la llengua o com a llengua estrangera):

(1) (P2AL3MA) *En inglés se usa una metodología distinta porque es una lengua distinta a las nuestras. Se hace más sencillo, con más juegos. Se da prioridad al castellano y al valenciano.*

(2) (IPAGRG) *Hi ha una metodologia diferent, sobretot amb l'especialista d'anglès, per falta de coordinació.*

En els anomenats "centres experimentals plurilingües", una xarxa reduïda de centres públics que, dins un programa experimental, imparteixen el 80% de la docència en anglès, la percepció és la mateixa, tot i que l'al·lusió al mètode *systematic phonics*, remet a les característiques fòniques-fonològiques de l'anglès:

(3) (PCA3AM) *(…) la diferència rau entre els grups experimentals que usen el mètode sintètic "systematic phonics" per a la lectoescriptura, mentre que els grups no experimentals, ho fan de forma analítica (aquests últims reben les classes de música, educació física i plàstica en anglès). L'ensenyament del castellà i del valencià destaquen que fan servir l'editorial xxxx [la mateixa] en ambdós programes.*

Només en un cas (P2UT2CR) –un qüestionari d'un centre de la localitat castellanoparlant d'Utiel– s'indica que la metodologia de valencià i anglès és igual, mentre que la del castellà és diferent.

Tant en els primers casos com en la resposta del centre d'Utiel, es posa de relleu la diferència de metodologia entre les llengües primeres i les llengües estrangeres. En la majoria dels casos, el castellà i el valencià es conceptuen com a L1 perquè ambdues són llengües ambientals, mentre que en les comarques castellanoparlants, el valencià s'apropa més a una llengua estrangera, sense gaire presència ambiental[2], i és ensenyada com a tal, perquè no hi ha presència de la llengua fóra de l'escola.

Per contra, en 21 dels qüestionaris (4 d'Infantil i 17 de Primària) es declara que la metodologia d'ensenyament de les llengües és la mateixa. De vegades, trobem respostes on es posa l'accent en el projecte plurilingüe del centre, però sense especificar el tipus de metodologia utilitzada, com ara (4).

(4) (P5MI1SC) *Fem ús d'una metodologia que posa en pràctica el nostre projecte plurilingüe d'escola, on cadascuna d'aquestes llengües té un paper rellevant dins l'aprenentatge del nostre alumnat. A més, també ens considerem plurilingües per treballar i partir , en moltes ocasions, des de la llengua materna de l'alumnat nouvingut per anar introduint l'aprenentatge de les llengües vehiculars de l'escola.*

Per últim, hi ha 10 qüestionaris (1 d'Infantil i 9 de Primària) que responen de manera evasiva perquè deixen la resposta en blanc (2 de Primària), perquè declaren explícitament que no ho saben (4 de Primària) o perquè indiquen "depenent del mestre" (1 d'Infantil i 3 de Primària). Aquestes últimes mostren dues línies de raonament que confluexen: l'anomenada *llibertat de càtedra* –"la metodologia depèn del mestre en qüestió", ex.(4); "està en funció de cada mestre"– i la consideració que la metodologia depèn fonamentalment del material que es tria, i de com aquest es fa servir en l'aula.

Caldria recordar que el currículum oficial del País Valencià estableix, ja des dels anys 90 del segle passat i en els diferents versions des d'aleshores, la necessitat d'un tractament integrat de les

[2] El tancament de Canal Nou, encara recent quan es va passar el qüestionari, va ser assenyalat en un dels casos com una mancança greu en aquestes comarques, perquè eliminava l'única presència del valencià en un espai social aliè a l'escola.

llengües curriculars. En aquest sentit, és interessant parar atenció a les respostes dels exemples (5) i (6).

(5) (P6VA2PG) *Puc parlar poc, perquè només duc dos anys com a tutora, però pense que la metodologia depén del mestre en qüestió, hi ha dels que segueixen el llibre tal qual, hi ha que l'utilitzen com a llibre de consulta, i hi ha que el segueixen i ixen alguna volta. El meu cas és més bé el gaste com a llibre de consulta, intente treballar a partir del joc, d'interessos de l'alumnat, com ara cançons, temes actuals, doblatges, teatre... de fet he intentat llevar llibres, o almenys un de llengües, perquè treballes al mateix llibre coses similars, però no m'han deixat.*

(6) (P3QU2MO) *L'organització i la coordinació de les metodologies està en funció de cada mestre o mestra. Com a norma no escrita es fa servir una mateixa editorial per a les matèries de llengua, la qual cosa assegura en principi que la metodologia és similar i els continguts estan integrats.*

En (5) s'afirma "he intentat llevar llibres, o almenys un de llengües, perquè treballes al mateix llibre coses similars" i en (6) "Com a norma no escrita es fa servir una mateixa editorial per a les matèries de llengua, la qual cosa assegura en principi que la metodologia és similar i els continguts estan integrats". En els dos casos, es fa al·lusió a la interpretació més comuna i potser menys adequada que s'ha fet de la necessitat d'un tractament integrat de les llengües (Zayas & Ferrer, 1994; Ferrer & Rodríguez, 2010; Guasch, 2010): les editorials han fet llibres per a les matèries de Valencià i Castellà "en paral·lel", és a dir, si en la unitat 3 del llibre de València es treballa l'adjectiu, en la unitat 3 del llibre de Castellà es fa el mateix amb "el adjetivo". Per això (4) diu que ha intentat llevar llibres "o almenys un de llengües" (cal entendre de Valencià o de Castellà) perquè es treballen coses similars. Més explícita és la resposta de (5), que coincideix amb l'última part de la resposta de (2): "L'ensenyament del castellà i del valencià destaquen que fan servir l'editorial xxxx [la mateixa] en ambdós programes".

Amb totes les precaucions, les respostes obtingudes posen de relleu una tendència que es pot considerar majoritària: el castellà i el valencià s'han d'ensenyar igual, mentre l'anglès "és una altra cosa". Dit d'una altra manera, les llengües primeres s'han de coordinar, però no la llengua estrangera, perquè els alumnes la desconeixen quan arriben a l'escola i no és la llengua habitual fora d'ella. Aquests resultats guarden relació amb les conclusions de la tesi de Garcia Vidal (2016), que estudia les creences dels estudiants de Secundària d'un centre de València sobre l'ensenyament de llengües. Quan els estudiants parlen de la seua experiència escolar en ensenyament de llengües es pot observar la mateixa diferència de metodologia entre llengües primeres, d'una banda i llengües estrangeres, d'una altra.

A més, com assenyalàvem abans, caldria considerar amb més precisió el contingut que s'atribueix en cada cas al terme *metodologia*.

Pregunta 2. Sobre la coordinació de la planificació de les llengües

Pregunta 2: Es realitzen al teu centre reunions entre el professorat de valencià, anglès i castellà per coordinar les respectives planificacions?	INFANTIL	PRIMÀRIA
Sí	1	6
Valencià, Castellà, Anglès	–	6
Valencià-Castellà	3	8
Per cicles	1	4
De manera esporàdica (segons el projecte, sessions d'avaluació...)	1	6
No	9	20
En blanc		2
Total: 67	**15**	**52**

Figura 3

Per situar les respostes a aquesta pregunta s'ha d'entendre que en les escoles de Primària no hi ha establert cap tipus de coordinació didàctica específica per a l'ensenyament de les llengües (tampoc en els centres de Secundària). Les reunions, normalment setmanals, tenen motius diversos (coordinació didàctica de les diferents matèries, activitats extraescolars, organització d'actes per festivitats...) i es fan entre tutors (mestres generalistes que imparteixen les llengües primeres, les ciències naturals i socials i les matemàtiques, bàsicament). No inclouen, doncs, els especialistes en anglès. Per això els resultats obtinguts són d' interès. Si considerem totes les respostes que parlen d'algun tipus de coordinació pel que fa a les llengües, tenim 36 de 67 (el 53,73% de la mostra, 30 de Primària i 6 d'Infantil), enfront de 31 (46,26%, 20 de Primària i 9 d'Infantil que declaren no coordinar-se i 2 de Primària que no responen).

Entre les respostes, tant afirmatives com negatives, es poden observar al·lusions al caràcter "no oficial" d'aquestes reunions, com es pot veure en els exemples següents (7-10). En (9) s'infereix que l'ensenyament de les diferents llengües és un criteri d'organització de grups flexibles i és un tema sobre el qual es parla en les sessions d'avaluació:

(7) (IMARG) *No exactament, però sí hi ha coordinació, perquè a Infantil la tutora imparteix les classes de castellà i de valencià, i a més, sempre està present a les classes d'anglès.*

(8) (P3X2PG) *No com a tal. Hi ha reunions de tots els mestres en les quals es tracta també l'ús de les llengües i el seu model d'ensenyament-aprenentatge.*

(9) (P2AL4MA) *No, pero sí, porque por la mañana se organizan por grupos flexibles y se habla en sesiones de evaluación.*

(10) (IPONRG) *Les reunions a Infantil i Primària es realitzen per cicles i la comissió pedagògica reuneix tots els coordinadors de cicles. No hi ha reunions específiques de llengües.*

Un altre aspecte que posen de relleu algunes respostes, afirmatives o negatives, és considerar que la coordinació entre llengües és un factor afegit al currículum (desconeixent les indicacions sobre

la necessitat d'un tractament integrat que comentàvem abans). Així es mostra en exemples com ara (11) i (12)

(11) (P4VA11SC) *Sí nos coordinamos. Utilizamos las tres lenguas en obras de teatro.*

(12) (PTAL6MA) *En general, no. Abans hi havia gent que sí que feia tallers. Però el currículum, jo crec que de vegades ens limita de fer coses com: més projectes de teatre, creacions literàries en diverses llengües…*

També hi ha qui vol fer palès, potser amb intenció exculpatòria, que els mestres generalistes ho són de diferents matèries, no només de llengües (exemple 13):

(13) (P4GOAB) *Som els tutors, no hi ha especialistes.*

Entre les respostes negatives, les raons són diverses. En (14) el motiu adduït per justificar la falta de coordinació és "la diferencia de contenidos", sense especificar de quin tipus. En (15) es reconeix que no hi ha coordinació, s'admet que aquesta seria profitosa:

(14) (P2AL3MA) *El profesor de castellano y valenciano suele ser el mismo, no hay coordinación entre lenguas porque no hay los mismos contenidos.*

(15) (IAL7MA) *No, encara que sí que seria beneficiós seguir tots un mateix camí en aquest àmbit.*

En definitiva, les respostes d'aquesta pregunta mostren en molts centres (més de la meitat de la mostra) una voluntat de coordinació que, a falta d'espais específics en l'organització escolar, es concreta en diverses "escletxes estructurals".

Pregunta 3. Sobre experiències didàctiques d'interès per compartir amb altres

Pregunta 3: Consideres que al teu centre hi ha experiències o propostes didàctiques relacionades amb l'aprenentatge d'aquestes llengües que seria interessant de compartir?	INFANTIL	PRIMÀRIA
Sí	–	15
Lectura	1	3
Anglès	–	7
Projectes Erasmus plus, Comenius	–	2
Tertúlies literàries	1	4
No	13	19
En blanc		2
Total: 67	**15**	**52**

Figura 4

Aquesta pregunta pretenia determinar el parer dels mestres sobre quines intervencions didàctiques en ensenyament de les llengües consideren que són d'interès i es poden compartir amb col·legues. Per això, està formulada amb la modalització del verb inicial *Consideres...*?

Analitzant el conjunt de respostes, obtenim pràcticament un empat: en 33 dels 67 casos (49,25%, 2 d'Infantil i 31 de Primària) la resposta és afirmativa, amb les concrecions que s'indiquen en la figura 4, mentre que les respostes negatives són 34 (50,74%, 2 d'Infantil, 32 de Primària i 2 en blanc, també de Primària).

Un aspecte interessant sobre la manera de respondre a la pregunta té és la consideració de l'enunciat com a tal. Tant en respostes afirmatives com negatives, en bona part dels casos els enquestats no fan cap al·lusió al fet de compartir experiències, pel qual se'ls preguntava. En general, en les respostes afirmatives, hem observat una tendència a valorar les experiències i pràctiques pròpies, però no fins al punt de mostrar-les, per tant, de compartir-les, almenys la majoria dels enquestats no ho declara explícitament.

En algun cas, la publicació de l'experiència en el web del centre es considera suficient publicitat, com ara (16)

(16) (IPANRG) *Un* [projecte] *sobre Halloween que ja està publicat a la web del Centre.*

I en altres, com ara (17) o (18), les respostes mostren inseguretat i poca autovaloració d'allò que es fa:

(17) (P3X2PG) *No crec que siguen molt especials. Segur que en altres centres amb el mateix equipament a les aules* [en la primera pregunta es feia al·lusió a l'ús de la pissarra digital] *treballaran amb la mateixa metodologia.*

(18) (IPAGRG) *Sí que se'n fan, però a l'hora de presentar-les, no ens considerem preparats.*

Per contra, els centres que tenen algun tipus de reconeixement extern (Programa experimental plurilingüe, projectes Erasmus o Comenius…) mostren més seguretat a l'hora de considerar que les seues experiències poden resultar d'interès per a d'altres mestres.

Pregunta 4. Sobre necessitats formatives al voltant de l'ensenyament plurilingüe

Pregunta 4: Consideres que hi ha un grup de mestres del teu centre que estaria interessat en realitzar un curs sobre el TIL o sobre algun altre contingut relacionat amb les llengües en el context d'un Programa Plurilingüe	INFANTIL	PRIMÀRIA
Sí (sense especificar)	1	19
TIL	–	8
Anglès	4	6
Altres: TIC, L2, Metodologies textuals, Lectoescriptura, Expressió oral, Expressió escrita	6	4
No	3	13
En blanc		2
Total: 67	**15**	**52**

Figura 5

Amb l'última pregunta es pretenia detectar la percepció dels mestres (de nou amb la modalització *Consideres que...?)* sobre l'interès –no individual, sinó de petits grups– a rebre formació sobre l'ensenyament de llengües. En 48 dels 67 qüestionaris (71,64%, 11 d'Infantil i 37 de Primària) la resposta és afirmativa (perquè necessiten formació o perquè estant rebent-la), mentre que les respostes negatives són 18 (26,86%, 3 d'Infantil i 15 de Primària -dos respostes en blanc-).

Entre les respostes afirmatives hi ha consideracions genèriques:

(19) (P3X2PG) *Tota innovació i millora en l'aprenentatge dels nostres alumnes és benvinguda.*

(20) (P4VA14SC) *Algún curso para que los maestros compartan coses interesantes, metodología. Se nos pide papeleo absurdo y hay que evitar eso. Lo importante es aprender algo.*

Hi ha respostes referides específicament a l'interès per l'ensenyament de llengües, bé sobre el tractament integrat (en 8 casos es demana específicament cursos de TIL), bé sobre altres aspectes (lectura i escriptura inicials, expressió escrita...). Pel que fa a l'interès per l'anglès (10 respostes, 4 d'Infantil i 6 de Primària), en bona part de casos es parla de formació per millorar el nivellde competència propi del mestre, no sobre el seu ensenyament.

(21) (P1V13SC) *Los profesores reciben formación en inglés.*

(22) (P2VA12SC) *Nos estamos formando en inglés. Hay cursos de inglés para todos los profesores.*

(23) (P4AL8MA) *Sí, ja que són conscients de la importància de l'anglès, i el tractament cada vegada amb més càrrega horària com a llengua vehicular en àrees no lingüístiques, degut a la implantació dels nous programes plurilingües (PPEV, PPEC) per exemple el mètode CLIL.* [paraules de l'enquestador després de l'entrevista]

Particular interès tenen les respostes on es justifica la resposta negativa. En primer lloc, trobem centres que ja han rebut aquest tipus de formació, per pertànyer a xarxes o programes d'ensenyament plurilingüe:

(24) (IPANRG) *El centre pertany a la Xarxa de centres plurilingües, i hem tingut un curs sobre Tractament Integrat de Llengües.*

Un altre grup considera que aquest tipus de formació no és necessària. En (19) i (20), on no parlen directament els enquestats, s'assenyala la manca d'interès per la formació sobre l'ensenyament de les llengües: en el primer cas, "consideren que no hi ha problemes amb les llengües" i en el segon "en tindre tant d'any treballat i en estar tan acostumades amb la seua metodologia no estarien interessades...":

(25) (P4VA4CR) *No es manifesta un particular interès pel tema. Consideren que no hi ha problemes amb les llengües, tot i que accepten que els nivells d'assoliment no són els mateixos en valencià que en castellà* [paraules de l'enquestadora a partir de la resposta de la mestra entrevistada].

(26) (P1OL2AB) *En la nostra opinió i després d'observar durant mesos, pensem que aquestes docents, en tindre tant d'any treballat i en estar tan acostumades amb la seua metodologia, no estarien interessades, ni voldrien, fer cap tipus de curs d'aquesta temàtica.*[paraules d'una alumna en pràctiques, no directament de l'entrevistat]

Per últim hi ha un grup de respostes negatives que addueixen com a motiu el seu interès per un altre tipus de formació, les anomenades "actuacions d'èxit" (grups interactius, tertúlies, formació de familiars, participació educativa de la comunitat...) dins del projecte "Comunitats d'Aprenentatge", liderat per Ramón Fletxa.

(27) (IOL6MA) *En principi, no, perquè tenim interès en les actuacions d'èxit.*

(28) (P6OL1MA) *No, ja que ens hem proposat implantar les actuacions d'èxit*

És, en definitiva, una variant de les respostes que consideren que la formació en ensenyament de llengües no és necessària, perquè les mancances formatives són d'un altre tipus.

Conclusions i continuïtat del projecte

Aquest primer projecte ens ha permès un apropament a la manera com els mestres parlen de les llengües que ensenyen, de la visió que tenen quant a la coordinació didàctica entre elles i de les necessitats que detecten en la seua pràctica docent. Malgrat les mancances metodològiques assenyalades, les dades reunides són una aproximació inicial a l'autopercepció dels mestres, en tant que professionals als quals es confia l'educació lingüística en un sistema escolar amb tres llengües d'instrucció. Ens mostren, en relació amb el nostre primer objectiu, una visió desdoblada del plurilingüisme a les aules: per una banda, l'ensenyament de les llengües primeres i per l'altra, de l'anglès com a llengua estrangera. Aquesta separació ve reforçada per l'absència de coordinació explícita en aquest sentit. Als centres no es programen reunions per abordar el tema, tot i que el currículum prescriu explícitament que s'ha de donar un tractament integrat a les llengües. Pel que fa a aquesta integració, les respostes mostren dos aspectes preocupants: per una banda, una interpretació perillosa, al nostre parer, d'aquesta integració és la que delega la responsabilitat en els llibres de text escollits per a les llengües primeres, donat que el mercat editorial, majoritàriament, duplica els continguts en les matèries de Valencià i Castellà, però no els integra. Una altra interpretació del tractament integrat de llengües que hem trobat a les respostes és considerar-lo com un aspecte afegit al currículum, que es concreta en activitats teatrals o tallers de creació literària.

Pel que fa al segon objectiu del projecte, conèixer les necessitats formatives dels mestres en relació amb l'ensenyament de llengües, el panorama és molt divers. És majoritària l'acceptació de necessitats formatives en aquest aspecte, que es diversifiquen entre el perfeccionament en el domini de l'anglès, per poder respondre a les demandes socials cap a l'escola i l'interès per diferents aspectes didàctics com el TIL, l'escriptura inicial o la incorporació de les TIC. Remarquem també que

un altre sector del professorat considera que no cal més formació en ensenyament de llengües i dirigeix el focus formatiu a aspectes més nous, com ara les “actuacions d’èxit”.

El nostre tercer objectiu, incentivar la col·laboració entre les escoles amb la difusió de bones pràctiques, només es podia aconseguir com una conseqüència del projecte. En aquest sentit, abans del projecte la UEM-UV ja havia organitzat dues edicions de les anomenades *Jornades d’Experiències Multilingües* (juliol de 2013, juny de 2014) amb participació d’escoles d’Infantil i Primària. El projecte ens va permetre entrar en contacte amb una xarxa de centres més gran i en les jornades de setembre de 2015 vam poder organitzar una taula redona sobre l’ensenyament de les diferents llengües, amb participació de diferents escoles que havien participat en el projecte. En aquesta línia hem continuat en la darrera edició, celebrada el setembre de 2016. Tot i que considerem reeixida la celebració d’aquestes jornades, hem de reconèixer que l’assistència va ser discreta (amb una mitjana de seixanta participants), la qual cosa confirma que la formació en ensenyament de llengües no és una prioritat en aquests moments.

Des d’una perspectiva meta, aquest Projecte Pràcticum, tot i la seua modèstia, ens ha permès observar de manera fefaent els problemes bàsics inherents a tot exercici de prospecció en l’àmbit educatiu. En particular, la dificultat d’establir un tall epistèmic entre dades factuals i percepcions. Molt sovint, les dades ja estan prefigurades per un “sentit comú” que s’instal·la en diversos nivells del context educatiu. I a més, tant si s’adopta una certa distància metodològica en el requeriment d’informació, com si s’opta per l’observació participant més o menys crítica, les dades obtingudes sempre es mostraran amb el biaix que l’investigador projecta sobre la recerca. D’altra banda, la conseqüència més important d’aquest projecte ha estat atraure l’interès del Consell Escolar de la Comunitat Valenciana per aprofundir en el coneixement sobre com s’ensenyen les llengües a les escoles del nostre país. La UEM-UV va presentar un nou projecte a aquest organisme, l’elaboració d’una enquesta sobre l’acció educativa multilingüe a l’escola valenciana, buscant un finançament que fes possible un estudi metodològicament rigorós sobre el tema, amb una mostra homogènia de centres de Primària i Secundària i amb uns qüestionaris elaborats sense les febleses detectades en el primer projecte.

En aquest cas, es tractava de recollir el màxim de dades sobre la realitat educativa valenciana en el vessant del multilingüisme, és a dir, quant a la fesomia sociolingüística dels centres i quant a les formes d’abordar-la que té el professorat: la concurrència de les llengües escolars en les pràctiques d’aula, els hàbits i procediments de treball i les mancances i necessitats de formació que en el referit vessant manifesten els docents. De manera més concreta, els objectius amb què es va proposar l’enquesta són:

a) Esbrinar el grau de formació lingüística i metodològica d'una mostra del professorat del sistema escolar valencià, en relació als reptes didàctics que plantegen els programes plurilingües del currículum oficial d'Educació Primària i Educació Secundària Obligatòria;

b) Determinar el percentatge d'ús de cadascuna de les llengües escolars en les assignatures no lingüístiques del currículum oficial d'Educació Primària i Educació Secundària Obligatòria;

c) Avaluar, en línies generals, el grau d'adequació dels procediments didàctics que fa servir el professorat en les pràctiques docents, a fi d'integrar coneixements, destreses comunicatives i actituds favorables a la diversitat lingüística; i

d) Relacionar els resultats de les variables a), b) i c) amb els indicadors de rendiment escolar de les proves diagnòstiques oficials, acreditats pels centres de la mostra estudiada.

L'enquesta constava de dues parts. En una primera, adreçada als responsables educatius dels centres escollits, s'havien de consignar les magnituds de població escolar i la seua distribució per nivells, així com les dades demolingüístiques relatives a les competències i usos lingüístics dels alumnes i el professorat. La segona part s'adreçava a tot el professorat que imparteix llengües, a fi que tracessen, amb unes poques qüestions, un panorama suficientment ric dels usos lingüístics i les representacions dels seus alumnes i d'ells mateixos, en tant que professionals de l'ensenyament. Partíem del principi que les llengües s'aprenen parcialment en les classes de llengua, i també, i sobretot, en els aprenentatges d'altres matèries curriculars i en els entorns escolars i extraescolars que conformen la comunitat educativa.

La segona part de l'enquesta volia indagar sobre la manera de treballar dels professors. Ens proposàvm conèixer la realitat de l'ensenyament i aprenentatge de llengües i a través de les llengües, tal i com es registra avui a les nostres aules. És a dir, conèixer les bones pràctiques metodològiques i didàctiques que es duen a terme i que afavoreixen i faciliten els aprenentatges plurilingües. Però també les pràctiques que necessiten canvis i millores didàctiques i metodològiques. Tot plegat es tractava, d'una banda, d'escatir la formació i els recursos materials i procedimentals que caldria proporcionar als mestres, i, d'altra banda, determinar les estratègies que es podrien aplicar per difondre i compartir les bones practiques multilingües. En aquest sentit, confiem que l'enquesta, quan se n'hauran processat les dades, ens permetrà saber, entre altres aspectes,

- el grau de coordinació entre els especialistes que imparteixen les diferents llengües curriculars, quan n'hi ha, i entre ells i els professors de matèries no lingüístiques (grau d'integració de continguts i llengües)

- els paral·lelismes o la divergències en el tractament coordinat de les llengües curriculars que s'imparteixen en un mateix centre;

- la rellevància dels enfocaments comunicatius, enfront dels mètodes lingüístics centrats en la gramàtica;.

- el paper central o subaltern concedit a la producció de textos orals i escrits;

- el paper de la lectura induïda i la cultura literària en la formació lingüística multilingüe;

- la utilització regulada de recursos vinculats a les TIC com a mètode habitual per a la formació lingüística, dins i fora de les classes de llengua.

Aprovat el projecte, l'estudi està en marxa en l'actualitat, en la fase de recollida de dades. La mostra triada abraça tot el professorat que imparteix llengües en Primària i Secundària en tots els centres educatius (públics, privats concertats i privats) de la comarca del Camp de Morvedre (València), considerada pel sociòleg que assessora el projecte com a sociolingüísticament representativa de tot el territori valencià. Esperem poder presentar-ne ben aviat les dades, amb l'explotació estadística i la interpretació corresponents. I confiem que aquest siga el primer pas d'un conjunt d'estudis que ens permeten conèixer més a fons i amb més rigor la realitat de l'ensenyament de les llengües als centres educatius de tot el país.

Referències

Ferrer, M. & Rodríguez, C. (2010) Activitats discursives i gèneres de text com a marc d'integració de les llengües. A Guasch, O. (coord.) *El tractament integrat de les llengües* (pp. 29-48). Barcelona: Graó.

Garcia Vidal, P. (2016). *Creences dels alumnes de 4t de secundària sobre l'ensenyament i l'aprenentatge a les classes de llengua.* València: Universitat de València. Tesi doctoral disponible a http://roderic.uv.es/handle/10550/50855.

Guasch, 2010 (2010). Plurilingüisme i formació lingüística dels escolars. A Guasch, O. (coord.) *El tractament integrat de les llengües* (pp. 13-28). Barcelona: Graó.

Zayas, F. & Ferrer, M. (1994) La enseñanza del valenciano y del castellano. Bases para un proyecto integrado. A, Silva-Valdivia, B. (coord.), *Didáctica da lingua en situacións de contacto lingüístico* (pp. 85-112). Santiago de Compostela: ICE de la Universidad de Santiago.